

1. Yhteiskunnallinen jatkumo ja Erinomaisuuden aika

Erinomaisuuden oletus ja virheettömyyden harhaan kasvaminen aiheuttavat aikamme lapsille ja nuorille, historian kyvykkäimmille, uskomattoman paljon harmia ja ristiriitoja. Ristiriitaisessa tilanteessa oleva nuori joutuu kehitysvaiheeseensa nähden liian lujille, itsensä ja yhteiskunnan odotuksia kohdatessaan. Kovin monelle tehtävä on ylivoimainen niin jaksamisen, kyvykkyyden kuin osaamisenkin näkökulmasta. Lisäksi kilpailuun ja pudotuspeliin orientoitunut todellisuutemme on alkanut hylkiä kaikenlaista virheellisyyttä ja puutteellisuutta, ikään kuin täydellisyyttä olisi olemassa, tai että sellaiseen olisi tarvetta.

Jokaisessa elämän kulmakohdassa väijyy sekä mahdollisuus pudota, että putoamista edesauttavia voimia, joista osa on inhimillisiä, osa olosuhteellisia, usein kohtalokkaita.

Tuntuu, että alin inhimillinen olomuoto nykyisessä hyväksymisasteikossa on tavallinen.

Heikkoudelle, puutteellisuudelle tai edes väliaikaiselle huono-osaisuudelle ei sijaa tai hyväksyntää löydy. Kuitenkin, jos totta puhutaan, aikamme ihminen on heikommilla itsensä ja ympäröivän todellisuuden kanssa kuin koskaan. Siis hukassa tai eksyksissä. Usein lisäksi yksin.

Tavallisuuden tason alapuolella toteutuu jatkuvasti hämmästyttäviä asioita, tapahtumaketjuja, syyseuraus jatkumoina ja monenlaisia ihmiskohtaloita. Kenellä on vastuu näistä tapahtumista?

Luonnollisesti ihmisillä itsellään ja erilaisilla yhteisöillä joihin he kuuluvat. Entäpä sitten?

Tavallisuuden tason yläpuolella erilaisia vastuun- ja osavastuun kantajia tuntuu riittävän. Osaksi ollaan jo tunkeutumassa yksilön päätöksentekoreviirillekin, innokkaimmat ”kontrollifriikit” pidemmällekin. Ulkopuolisuuden harmaalla sektorilla tungosta on vähemmän. Miksi?

Ainakin on selvää, että työpajatoiminnan ideologinen tausta velvoittaa meitä pajatyöntekijöitä kääntämään katsemme myös sinne missä erinomaisuutta on vaikeampi nopeasti havaita tai lahjakkuutta tunnistaa. Tunnustettava kuitenkin on, että ulkopuolisuuden kokemuksia läpi käyvissä nuorissa on samaa lahjakkuutta ja kyvykkyyttä kuin tavallisissa, mukana ja osallisena olevissa. Erilaisten vastoinkäymisten ja haavoittavien elämäntilanteiden ryvettämästä ulkomuodosta tai käyttäytymisestä sitä on vain vaikeampi huomata. Ehkä myös kokemallamme pelolla ja ahdistuksella on oma lievästi sokeuttava vaikutuksensa.

Miten pääsemme sinuiksi ulkopuolisuuden kokemusmaailman kanssa? Miten lähestymme ihmistä, joka ei saa kiinni niistä lähtökohdista tai –tasosta, jota pidämme standardina. Siinä meille haaste ja mahdollisuus. Haluammehan tarttua siihen?

Pajatyön terapeuttisuus ja valmennuksen vahva lähityöote ovat se arkinen ensiapu, jota nuoret kaipaavat voimaantuakseen osallisiksi omaan selviytymistäisteluunsa. Tämä johtaakin pohdinnan toiminnan terapeuttisuuden kautta terapiatyön rooliin ulkopuolisuuden kokeneiden auttamisessa. Ovatko nuorille tarjottavat terapiapalvelut ajan tasalla sen suhteen, mitä tapahtuu nuorten elämän todellisessa keskiössä? Entä palveluiden riittävyys? Vaikuttavuus?

Starttitoiminnan asemoituminen suhteessa muuhun pajatyöhön ja tavallisuuteen yhteiskunnassa, on mielenkiintoinen ja monisärmäinen kysymys.

Kyselypohjalta voisi todeta, että kyseistä valmennusta ei juurikaan ole olemassa, ja sen omaksuminen pajatyöhön on varsin väkinäistä, johtuen haastavuudesta, vaivalloisuudesta ja kenties hieman myös pelosta ja ahdistuksesta? Yhtä vaikeaa tuntuu olevan omaksua

työvalmennuksen puolelle minkäänlaista arvioivaa tulkintajärjestelmää, joka auttaisi selkeästi vaikuttavuuden saavuttamisessa tavanomaisten asiakkaiden ja haastavampien tapausten käsittelyä ja jatkopolutuksen koordinaatiota. Mitä apua siitä olisikaan Opinnollistamiselle työpajoilla? Selkeästi ulkopuolisuudesta kärsivien nuorten kanssa työskentelyä hankaloittaa myös korostunut työorientoituneisuus pajakentässä ja yhteiskunnassa. Häätä tuntuu olevan suuri, ” Ihminen kiinni työn syrjään”, vaikkei minkäänlaista validia arviota hänen kyvykkyydestään tai jaksamisestaan ole voitu tuottaa, tai kenties haluttukaan, vai mitä?

Valmennuksen sukellus ulkopuolisuuden todellisuuteen

On kutakuinkin selvää, että valmennusta ja nimenomaan lähivalmennusta tulee jatkossa suunnata ulkopuolisuuden harmaalle alueelle, jossa jo nuoret esim. etsivän työn löytäminä odottelevat kumppania, jatkotyöskentelyä ja loogista selviytymiskanavaa tuottamaan ja turvaamaan. Organisaatioiden, valmennuksen kehittämisen, työntekijöiden kyvykkyyden kasvattamisen kannalta kyseinen sukellus on mahtava mahdollisuus, joskin selkeästi hiukan pelottava sellainen. Ulkopuolisuuden ymmärtäminen ja sen ilmenemismuotojen peloton tarkastelu, arkianalyysi ja agendalle nostaminen, siten, että asianomainen itse tietää ja tiedostaa missä mennään? Siinä tavoitetta aluksi. Jatko onkin kumppanuutta ja vuorovaikutusta. Etsivän työn rooliin perehtyminen, kumppanuuden arvostava rakentaminen ja hyödyntäminen, tuovat nuoren lähelle. Tästä vaiheesta eteenpäin etsivän työotteen perusoletus on saatava koskemaan jokaista toimijaa, läpi koko prosessin. Tämän soisi koskevan myös mahdollisen verkostotiimin ja verkoston lähimpiä osia, joiden kehittyminen ja kasvaminen haasteeseen mahdollistaa vaikuttavuuden kasvun.

Muutostyön onnistumiselle, nuoren ponnistuksille ja sietämiselle, pidemmällä tähtäimellä, tällä on suuri merkitys.

Tässä yhteydessä erityiseksi haasteeksi muodostuu työvalmennuksen kehittäminen uuteen, oivaltavampaan suuntaan, suhteessa erilaisuuteen oppimisessa ja kanssakäymisessä. Ulkopuolisuudesta kärsineiden nuorten kanssa rakennettava kumppanuus työvalmennuksessa tulisi ottaa koulutukselliseksi tavoitteeksi ja perehdytyksen peruspilariksi tulevien vuosien työvalmennusta visioitaessa.

Sukellus kumppanuuteen

Valmennuksen ja nuoren todellisuuksien ja niistä tehtyjen tulkintojen kohdatessa syntyy kumppanuus, jolle on ominaista yhteinen tulkinta. Niin tilanteen, olosuhteen, nuoren kyvykkyyden ja sen kehittämisen tulkinnat yhdistyvät vaiheittain. Dokumentaation eri muodoilla ja niiden luovuudella, omintakeisuudella sekä dynaamisuudella on tässä keskeinen merkitys.

Kumppanuutta vahvistavina voimina toimivat kokemustieto, siitä syntyvä ymmärrys ja keskinäinen arvostus, joiden pohjalta voidaan jatkotoimien suuntausta täsmentää ja haasteiden haastavuutta keventää. Oivallisena esim. lukuisa joukko erilaisia oppijoita, joiden erilaiset oppimisympäristöt odottavat tunnistamistaan ja tunnustamistaan. Lisäksi on huomioitava ulkopuolisuuden kentältä nouseva joukko erilaisia Erilaisia oppijoita, joiden tarpeet ovat meille edelleen tutkimatonta aluetta, suurelta osin.

Lähivalmennuksen vuorovaikutteinen ja etsivä työote tuottaa myös esiin seuraavien aikojen asettamia kehittymishaasteita, mitä mielikuvituksellisemmin keinoin sen parempi. Haasteet koskevat edessä olevien valmennusvaiheiden toteuttajia, valmentajia tms., joiden kyvykkyys joutuu koetukselle yhteiskunnallisen kehityksen seuraavissa käänteissä. Perinteiset tavat hahmottaa nuorten jatkopolkuja saavat luvan muuttua ja kehittyä aikaansa paremmin vastaaviksi. Nuoret toimivat ja rakentavat tulevaa usein yllättävästi, odottamattomin menetelmin. Onneksi.

Verkostot harvoin toimivat

Verkostot ovat toiminnan vaikuttavuuden kannalta perusvoimavara ja arvokeskustelun antoisa foorumi. Verkostojen historia on kuitenkin tullut vaiheeseen, jossa oleminen on toimimista merkityksellisempää, mikä rapauttaa kyseisen elimen tehokkuutta, luotettavuutta ja käyttöarvoa. Siksi on tarpeen, nuorta varten, luoda verkostotiimejä, joiden koko toimintakapasiteetti ja kyvykkyys suunnataan ulkopuolisuuden raastaman yksilön auttamiseen ja tukeen. Oikein suunnatut, ajantasaiset toimet ja osallisuuden merkityksen tiedostava korostaminen nostavat kumppanuuden tavallisuuden tasolle. Kohtaamisen ja lähivalmennuksellisten toimien kautta vuorovaikutukseen uuden todellisuuden ja sen suomien mahdollisuuksien kanssa. Näin on mahdollista, kaikki muuttajat edelleen tiedostaen, määritellä jatkotoimien oikea suunta ja etenemisen tahti.

Verkostotiimi toimii, nuoren kanssa, saman, yhteisen tulkinnan pohjalta ja tuottaa vahvistavaa arviota prosessin etenemisestä. Tämä tukee nuorta jaksamaan vaikeiden vaiheiden yli. Aiempi, vallitsevana ollut toteava luovutustrendi saa väistyä jaksavamman tieltä.

Muutosilmaston tulkkeina toimivat vuorollaan nuoren kanssa toimivat valmentajat ja muut toimijat, joita kaikkia ohjaa etsivän työotteen vapauttava voima, uuden näkökulman oivaltavuus ja osallistamisen ehdoton vaatimus. Toimijoiden volyyymia säätelee nuoren muutostyön dokumentointi ja siitä saatava ajantasainen tieto prosessin mahdollisesta kestosta ja muodosta. Ulkopuolisuuden riskit ja uhkatekijät on edelleen huomioitava, koska ne eivät hevin luovuta tai poistu, vaan kurkottavat vielä tarttumaan omistamaansa.

Valmentautuminen uuteen, tasapainoisempaan, erilaiseen elämänvaiheeseen alkaa. Turvallisuuden, positiivisuuden ja mahdollisuuksien aika edellyttää sekin jatkuvaa prosessointia ja tiedostamista, koska yllätysten aika ei ole ohi.

Jatkumo

Tuen, avun, tulkinnan, tiedon ja rohkean kokeellisuuden keskiössä nuorella on mahdollisuus kokea elämyksiä ja tulkita mahdollisuuksien kirjoa tai viidakkoa. Palvelujen tuottajien Etsivä työote antaa mahdollisuuden tulkata jatkumoa, joka kykenee kukistamaan ulkopuolisuuden typeryttävän voiman. Toimijat ymmärtävät Jatkumon vaiheet yksitellen ja kokonaisuutena, kyeten avaamaan sen prosessina sitä tarvitsevalle. Tilanteen ja olosuhteen suhde nuoren jaksamiseen ja kyvykkyteen on jatkuvan ja kestävä tulkinnan kohteena. Keskeisin tulkitsija on luonnollisesti nuori, joka peilaa omia tulkintojaan ympäröiviin, dokumentoiden realistisesti kokemaansa. Ympäriillä vastataan ja kannustetaan, tuottaen rehellistä arviota mahdollisuuksista ja avataan luovia vaihtoehtoja prosessin pysähtyessä.

Putoamisen mahdollisuus on aina läsnä, samoin kuin comeback-ilmiö, joka raastavuudessaan, onnen ja tuskan sekaisena, tuottaa kylmiä väreitä....